

УДК [37.015.3:796]:061.2(477.85) “185/191”

Курнишев Ю.А.

ЧИННИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В ТОВАРИСТВАХ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті обґрунтовано актуальність вивчення вітчизняного досвіду фізичного виховання в різні історичні періоди, зокрема у товариствах Буковини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. З метою повного його аналізу, необхідно, на думку дослідника, виокремити чинники, що активізували фізичне виховання підростаючого покоління в краї. Вони розділені на дві загальні групи: загальні європейські та регіональні. До першої групи віднесено такі європейські чинники військово-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні. Буковина досліджуваного періоду була повноцінним учасником політичних, економічних, конфесійних, демократичних, законодавчих процесів в Європі, характеризувалась поліетнічною структурою населення, його “молодістю”, міграцією фахівців.

Ключові слова: чинники, товариства, фізичне виховання, підростаюче покоління.

Актуальність проблеми підвищення ефективності фізкультурно-спортивної роботи з дітьми та молоддю у сучасній Україні не викликає сумніву. Це обумовлено прогресуванням відхилень у фізичному розвитку дошкільнят, школярів і студентів, поширенням тютюнопаління та інших шкідливих звичок. Вагомість проблеми посилюється низьким рівнем залучення дітей та молоді до фізичної активності, занепадом традицій здорового способу життя та активного дозвілля, незадовільним станом фізкультурно-спортивної інфраструктури.

Виконання оздоровчих, освітніх та виховних завдань фізичного виховання молоді, збереження здоров'я народонаселення України в умовах екологічної кризи забезпечує державна система фізичного виховання, важливою складовою якої є громадські організації, об'єднання, товариства. Відповідно до законів України “Про громадські об'єднання”, “Про фізичну культуру і спорт”, “Про внесення змін до Закону України “Про фізичну культуру і спорт” від 17.11.2009, міжнародних договорів та низки нормативно-правових документів, що визначають загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності цих товариств та організацій.

Сьогодні, коли перед українським суспільством постає завдання – віднайти ефективні способи та прийоми формування фізично й морально здорової нації, здатної адекватно відповісти на виклики сучасності, особливої актуальності набуває вивчення вітчизняного досвіду фізичного виховання в різні історичні періоди. Особливий інтерес для науковців становить діяльність в цьому напрямі громадських організацій Буковини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Саме тому важливим є виокремлення чинників, що активізували фізичне виховання підростаючого покоління в краї.

Наукова розробка питань теоретико-методичного обґрунтування фізичного виховання в громадських товариствах, передумов становлення системи фізичного виховання населення Буковини була започаткована істориками, етнографами, педагогами, громадськими діячами краю досліджуваного періоду (Г. Віглицький, С. Воробкевич, С. Грюнгауз, М. Мішлер, О. Насбаум, Й. Полек, О. Попович, Л. Сімігінювич-Штрауфе, А. Фікер).

Зміст і завдання фізкультурно-спортивного руху на буковинських землях різних історичних епох розглядали радянські науковці М. Гонжа, І. Гриценко, І. Компанієць, М. Ліщенко, В. Пічета, М. Романець.

Окремі аспекти тіловиховання в товариствах досліджуваного періоду, а саме: питання педагогічної діяльності громадських організацій на західноукраїнських землях ХІХ-ХХ ст. – привертали увагу І. Андрухів, О. Винничука, В. Звоздецької, В. Мужичка, А. Нагірняка, Р. Найди, М. Пантюка, Є. Приступи, Р. Расевич, Б. Савчука, Б. Ступарика, Б. Трофим'яка,

Ю. Тумака, М. Чепіль, О. Юзик, Б. Якимовича; вплив фізкультурно-спортивних товариств на фізичне виховання в народній школі краю розглядала Н. Гнесь, а управління системою фізичного виховання Буковини – О. Цибанюк.

Мета дослідження – на основі аналізу чинників активізації фізичного виховання дітей та молоді Буковини австро-угорського періоду обґрунтувати особливості його розвитку в краї та виявити можливості творчого використання ідей в сучасних умовах.

Кожному історичному періоду притаманна власна суспільно-історична характеристика. Тому становлення товариського руху на буковинських землях, організація фізичного виховання в товариствах різноманітного спрямування не можна розглядати поза політичними, економічними та загальнокультурними процесами, що відбувалися у досліджуваній період в Європі. Буковина другої половини XIX – початку XX ст. була державною одиницею Австро-Угорської імперії, яка, в свою чергу, була повноцінним учасником європейського життя. Отже, визначаємо існування загальних європейських та регіональних чинників, притаманних всім країнам та Буковині, зокрема [4-7].

До європейських чинників відносимо військово-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні, геополітичні.

Однією з військово-політичних тенденцій активізації фізичного виховання стало реформування армій європейських країн. Основною причиною цих реформ стали підсумки воєнної кампанії 1812-14 рр. Пруська система організації військової служби була своєрідним європейським зразком та характеризувалась: тривалою службою, лінійною тактикою бою, бездоганним володінням зброєю і стройовим кроком, дисципліною і високою боєздатністю солдатів [3; 8; 9, с. 749-871].

Проте поразки на фронті викликала обурення у суспільно активної частини – молоді, її представники намагались швидко опанувати навички, необхідні для захисників батьківщини шляхом участі у систематичних організованих заняттях. Таким чином, під час завойовницьких воїн Наполеона на території німецьких земель виник суспільно-політичний рух гімнастичного спрямування. Аналогічно, за часи Французької республіки в країні виник молодіжний рух, метою якого було оволодіння військовим мистецтвом та досягнення необхідної для цього фізичної підготовки. В останнє десятиліття XVIII ст. у Франції були організовані юнацькі команди, члени яких займались фізичною та стройовою підготовкою, брали участь у воєнізованих іграх і туристичних походах.

Отже, на початку XIX ст. європейськими країнами була визнана необхідність фізичної підготовки дітей та молоді для служби в армії. Одним із шляхів реалізації проектів по створенню системи фізичного виховання населення стали спроби суспільства організувати спілки, основним завданням яких стало оволодіння населенням, зокрема представниками молоді, військовими навичками та необхідної для цього фізичної підготовки.

До геополітичних чинників що сприяли процесу розвитку фізичного виховання дітей та молоді в товариствах, відносяться революційні події на теренах Європи впродовж XIX ст. Результатом революцій 1848-1849 рр., якими була охоплена Європа, стало становлення демократії в більшості європейських країн. Утвердження буржуазних відносин у більшості країн, схожість соціально-економічного і суспільно-політичного ладу, становлення світового ринку, активні ділові, дипломатичні, революційні, культурні зв'язки, новий рівень засобів комунікації обумовили виникнення тенденції взаємодії та зближення культур.

Характерною ознакою політико-адміністративного реформування в імперії Габсбургів II половини XIX ст. стало широке декларування демократичних прав. Вони проголошували рівність усіх громадян, однакові можливості при отриманні державних посад, свободу пересування, недоторканність приватної власності, таємницю листування, свободи: слова та друку, віри та совісті, вибору професії та здобуття фахової освіти, зборів тощо.

Одним із законодавчих актів, що проголосив ці права став Закон “Про товариське право” (1867), що надавав широкі можливості для заснування та діяльності різного роду товариств,

гарантував кожному громадянину Австро-Угорської імперії свободу в їх організації. До соціально-економічних чинників, які сприяли розвитку фізичного виховання в товариствах, відносимо промислову революцію, що розпочалась в Англії у II половині XVIII ст. і впродовж XIX ст. поширилася на інші країни Європи, США та Японію. Вона характеризувалась сукупністю економічних, соціальних і політичних змін, що ознаменували перетворення машин в основний засіб виробництва, а саме впровадження у виробництво і транспорт робочих машин і механізмів, які замінили ручну працю людей та створення самостійної машинобудівної галузі. Це вимагало від дорослого населення розвитку сили, витривалості, загальної координації рухів.

В Австро-Угорщині відбувалися ті самі процеси в економіці, що і в інших європейських країнах, – концентрація виробництва і капіталу, збільшення інвестицій. За валовим показником виплавки сталі імперія у другій половині XIX ст. випередила Англію і Францію. Шість монополій контролювали видобуток майже всієї залізної руди і понад 90% – виробництва сталі. Промисловий переворот, що завершився в 60-80-х роках XIX ст., охопив Австро-Угорщину як і інші європейські країни. Було сформовано аграрно-промислове господарство, створено економічні передумови для утвердження індустріальної цивілізації. Хід промислового перевороту мав свої особливості в кожній країні, рівень їх економічного розвитку, місце в світовому виробництві були різними, проте загальними стали нові вимоги до робітників. Переворот розчленував процес праці на операції, однорідні рухи. Виснажливий механізм автоматизованої виробничої діяльності вимагав неабияких фізичних якостей від працівника, серед яких основними були витривалість, спритність тощо [1].

Складовою культурно-освітніх чинників становлення товариського руху зокрема, виникнення його одиниць – фізкультурно-спортивних товариств, став початок обґрунтування загальних теоретико-методичних засад фізичної культури шляхом упорядкування напрацювань окремих педагогів, медиків, державних діячів і військових: Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Я. Лінга, Ф. Амороса, І. Гутс-Мутса, Г. Фіта.

В європейських країнах XIX ст. активно створювались власні системи фізичного виховання населення. Однак, більшість фахівців визнавала, що фізична культура як складова загальної культури людей остаточно сформується як система лише при наявності організаційно оформленої структури, розробці методичних засад, організації офіційно створених одиниць, зокрема товариств, гуртків, закладів освіти, наявності матеріально-технічної бази тощо. І, якщо, на відміну від закладів освіти, громадські товариства не визначались наступним ланцюгом системи фізичного виховання, разом з тим вони розглядались як один із шляхів реалізації ідеї зацікавлення робітничою молоддю “організованими фізичними вправами.

Як зазначалось вище, одним із результатів завойовницьких війн Наполеона став суспільно-політичний рух, яскравим представником якого стали гімнастичні організації. Несподівана поразка Пруссії, що вважалася найсильнішою державою у військовому відношенні, викликала реакцію та обурення її населення: молодь прагнула якомога швидше опанувати військову справу, щоб виступити на боротьбу за визволення країни. Ці прагнення очолив Ф. Ян (1778-1852). Згуртувавши однодумців, він створив місце для занять гімнастикою, обладнавши гімнастичними снарядами майданчик в Берліні, де щотижня проводились гімнастичні заняття, воєнізовані ігри і походи для всіх бажаючих. Ще однією формою роботи стало проведення бесід патріотичного характеру, загальною темою яких стала ідея боротьби за волю і державну єдність Німеччини. Ця патріотична система фізичного виховання отримала назву турненської (від нім. “turn” – обертатися) і швидко розповсюдилась: були відкриті майданчики в інших містах, створені гімнастичні гуртки, кількість членів яких систематично збільшувалась. Об’єднання таких розрізнених гуртків спричинило виникнення гімнастичного руху в Німеччині, що відіграв велику роль в подальшому становленні фізкультурно-товариського руху в Європі.

Отже, на процес фізичного виховання в громадських товариствах Буковини другої половини XIX – початку XX ст. вплинули загальні європейські чинники, до яких відносимо військово-політичні – реформування армій європейських країн, соціально-економічні –

промислову революцію, розвиток науки тощо. Серед культурно-освітніх виокремились започаткування теоретико-методичних засад фізичної культури і спорту, створення мережі фізкультурних і гімнастичних майданчиків.

У контексті загальних європейських розглянемо регіональні чинники, характерні саме для буковинського краю, які сприяли процесу фізичного виховання дітей та молоді в товариствах краю досліджуваного періоду.

В результаті воєнних дій Росії та Австрії проти Туреччини у 1774 році Буковину захопили австрійські війська. У складі Австро-Угорської імперії (до 1867 року – Австрійської) вона перебувала до 1918 року. Після визнання 1862 року Буковини окремою коронною одиницею Австро-Угорської імперії, край отримав адміністративну автономію, державною мовою було встановлено німецьку. Буковина досліджуваного періоду – коронний край Австро-Угорської імперії, була повноцінним учасником політичних, конфесійних, законодавчих процесів в Європі.

Історичний розвиток Буковини зумовив формування поліетнічної та поліконфесійної структури регіону: кожна національна група зберігала свої національні особливості та розвивала свою духовну та матеріальну культуру. Етнічна ситуація на Буковині на початку австрійської адміністрації характеризується таким співвідношенням: 69% – українців, 26% – румунів, 5% – представники інших національностей [2].

Особливістю буковинського краю стало саме співіснування, взаємовплив та взаємопроникнення різних етнічних груп, національних культур і конфесій. З моменту приєднання Буковини австрійський уряд розпочав програму щодо поліпшення умов соціально-економічного життя нової провінції. Значна кількість науковців (О. Добжанський, А. Горук, С. Осачук, К. Шмедес) визначали, що край потребував кваліфікованих трудових кадрів практично у всіх сферах господарства. Отже, рівні права і обов'язки для всіх націй продекларовані законами Австро-Угорщини, пільги, фінансова допомога уряду для мігрантів, потреба краю у кваліфікованих трудових кадрах, створили сприятливу атмосферу для мирного співіснування і співпраці на теренах Буковини.

На розвиток товариського руху в краї, зокрема організацію фізичного виховання дітей та молоді в громадських спілках, у II половині XIX – початку XX ст. впливали також соціально-демографічні чинники. За статистикою у 1857 р. питома вага молодших вікових груп (до 30 років) становила 60% населення Буковини, у 1910 р. – 65,8% [4, с. 38-40].

За досліджуваного періоду серед населення Буковини почала помітно зростати чітко виражена національна свідомість, особливо це спостерігалось в середовищі українців, румунів, німців, євреїв. Синтез національного самовираження та сприятливих умов, створених владою для національного руху народів-буковинців, мирного співіснування і співпраці національних громад спричинили зародження та розвиток на теренах Буковини громадських організацій українців, румунів, німців, євреїв, поляків.

Демократичні зміни, що були внесені до австрійського законодавства, значно полегшували виникнення та діяльність різноманітних об'єднань і рухів у правовому відношенні. Саме створені організації стали виразниками культурних та суспільних потреб різних станів і національних груп.

Отже, регіональні чинники, що впливали на організацію фізичного виховання дітей та молоді в товариствах Буковини досліджуваного періоду, можливо розділити на такі загальні групи: соціально-економічні, демографічні, етнічні, культурно-освітні. Буковина досліджуваного періоду була повноцінним учасником політичних, економічних, конфесійних, демократичних, законодавчих процесів в Європі, характеризувалась поліетнічною та поліконфесійною структурою населення, його “молодістю”. Державна програма поліпшення умов соціально-економічного життя герцогства сприяла полінаціональній міграції професійних фахівців. До культурно-освітніх відносимо: державне нормативне регламентування товариського руху в країні, відповідне заснування перших товариських спілок, зокрема фізкультурно-спортивних, впровадження фізичного виховання в систему освіти краю, відкриття університету тощо.

Список використаних джерел

1. Бартенев С.А. История экономических учений / С.А. Бартенев – М. : Юристъ, 2001. – 480 с.
2. Ботушанський В., Сайко М. Буковина як об'єкт міждержавних стосунків Туреччини, Австрії та Росії в останній третині 18 ст. / В. Ботушанський, М. Сайко // Хотину – 1000 років. – Чернівці : Прут, 2000. – С. 18-26.
3. Всячина // Руська Рада. – Чернівці, 1905. – 28 січня. – С. 39.
4. Добжанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / О. Добжанський. – Чернівці : Золоті літаври, 1999. – 574 с.
5. Завгородня Т. Освітньо-виховна діяльність українських товариств Галичини (1919-1939 рр.) // Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (ХІХ – ХХІ ст.). – Т.2. Діяльність громадських й культурно-освітніх товариств як чинник розвитку українського та польського шкільництва: зб. наук. пр. / За ред. Д.Герцюк і А. Гаратик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 13-26.
6. История физической культуры и спорта / [под общей редакцией В.В. Столбова]. – Москва : Физкультура и спорт, 1983. – 358 с.
7. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта / Ласло Кун; пер. с венгерского. – М. : Радуга, 1982. – 399 с.
8. Büsch O., Neugebauer W. Moderne Preußische Geschichte 1648-1947 / O. Büsch, W. Neugebauer. – Band 2. – 4. Teil. –
9. Militärsystem und Gesellschaftsordnung. – Verlag de Gruyter, 1981. – 911 s.

The author proves the relevance of the study of national experience of physical education in different historical periods, particularly in societies Bukovina in the second half of XIX – beginning XX century. In order to complete its analysis, it is necessary, according to researchers isolate factors that have intensified physical education of the younger generation in the province. They are divided into two general groups: general, European and regional. The first group include factors such European military-political, socio-economic, cultural and educational. Bukovina study period was a full participant in the political, economic, religious, democratic and legislative processes in Europe, characterized by multi-ethnic structure of the population, its "youth" migration specialists.

Keywords: factors, societies, physical education, the younger generation.

УДК 373.5.016:91:908

Кушнарєнко Н. Г.

ФОРМУВАННЯ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ НА ОСНОВІ КРАЄЗНАВЧОГО ПРИНЦИПУ

У статті розкрито поняття «краєзнавство» яке вивчає територію рідного краю, має 3 основні функції; педагогічну, пропедевтичну, складову шкільного предмета «географія». Краєзнавство є основою шкільної географічних курсів, завдяки цьому в учнів формуються географічні поняття.

У шкільній практиці вивчення географії будується на основі краєзнавчого принципу, завдяки якому учні мають можливість на практиці спостерігати взаємодію окремих компонентів. Завдяки реалізації краєзнавчого принципу, результати їх спостережень використовуються на уроках з фізичної географії, в учнів краще формуються поняття на отриманих реальних уявленнях.

Ключові слова: географічне краєзнавство, краєзнавчий принцип, краєзнавчі знання, фізична географія.

Останнім часом у навчанні географії в загальноосвітніх закладах все більшу роль відіграє краєзнавство. Воно розглядається, як структурний компонент самої географії, і є складовою